

BOEKBESPREKINGEN

K. Brants, *JOURNALISTIEK ONDERSTEBOVEN; AFHANKELIJKHEID EN MANIPULATIE IN DE MEDIA*, Wetenschappelijke Uitgeverij, Amsterdam, 1974, 117 bladzijden, geïllustreerd, uitgave in de 'Nieuwspootreeks', ISBN 90 214 2821 0, prijs f 14,50.

Als een rode draad door het be-
toeg van Kees Brants lopen de be-
grippen journalistiek en politisering,
waarbij het laatste in de praktijk het
eerste ondersteboven moet keren.
Voordat dit kan gebeuren, moet de
journalist zich eerst bewust worden
van zijn afhankelijke positie en van
het feit, dat hij niet de vermeende
pilaarheilige is, de objectieve trech-
ter tussen mens en maatschappij.
Pas als dat gebeurd is kan de jour-
nalist, in plaats van het marginaal
gekrabbel in de marge van de me-
dia, een werkelijk progressieve rol
spelen. Dat wil zeggen: de traditio-
nele journalist wordt kommunikator,
die zijn middelen en kennis in
dienst stelt van die groepen, die al-
tijd al in het maatschappelijk ver-
domhoekje hebben gezeten.

In plaats van deze thematiek op een
strikte wijze uit te werken, heeft
Brants gekozen voor een essayistische
benaderingswijze, die is uit-
gemond in een soort inhoudsopgave
van wat er zoal fout is in de wereld
van de nieuwsmedia. Het eerste
deel van het boekje gaat over de
positie van de journalist, en hierin
komt onder andere aan de orde: de
loonafhankelijkheid van de journa-
list, de burgerlijke openbaarheid en
de veranderingen daarin, de ontwik-
keling naar een monopoliepers, het
omroepsysteem, kijk-, luister- en
lees-onderzoek, de funktie van de
N.V.J., de strijd rond het redaktie-
statuut en de traditionele en kriti-
sche journalistiek (43 bladzijden sa-
men). In het tweede hoofdstuk over
de funktie van de journalist behan-
delt Brants achtereenvolgens: de af-
spiegelingstheorie, sociale verant-
woordelijkheidstheorie, objectiviteit,

manipulatie, manipulatie in de prak-
tijk, bewustzijn als koopwaar (45
bladzijden).

Brants geeft in de inleiding aan, dat
het boek een essay (een probeer-
sel) is, en ook niet meer kan zijn
vanwege het manko aan consistente
theorievorming. Het is desondanks
jammer, dat Brants niet heeft ge-
probeerd zijn eigenlijke thema (jour-
nalistiek ondersteboven) wat meer
uit te werken. Zo had hij misschien
antwoord kunnen geven op de vra-
gen: van wie moet het geld komen
voor de kritische journalist?, wan-
neer die zogenaamde kritische jour-
nalist werkzaam is in een soort
welzijnswerk-situatie, is er dan ook
niet sprake van een afhankelijk-
heid? en wat is het verschil tussen
een kritische journalist en een af-
gestudeerde van de sociale akade-
mie die aan politieke actie doet?
Op dit soort vragen krijgt de lezer
geen antwoord; wel krijgt hij in vo-
gelvlucht allerlei zaken, die hier
zijdelings mee te maken hebben,
uit de doeken gedaan.

Wanneer Brants enerzijds wijst op
een manko aan theorievorming,
maar anderzijds geen poging doet
zijn thema wat dieper uit te graven,
dan kan zijn ekskuus niet meer he-
lemaal geaksepteerd worden. De
stelling lijkt op te gaan, dat men
een bepaalde etappe van de ont-
dekkingsreis van het individuele
denken niet moet verwarren met
een relevante bijdrage aan theorie-
vorming of discussie. Desondanks
blijft het een zeer leesbaar boekje,
en kan men op bijna elke pagina
zien, dat Brants zijn sporen als jour-
nalist al heeft verdiend.

Jack Saarloos

W. Ch. J. Bastiaans, **FIGUREN UIT DE INDISCHE JOURNALISTIEK**. Met een woord ten geleide van J. H. Ritman, oud-hoofredacteur van het 'Bataviaas Nieuwsblad'. Eigen uitgave, januari 1975. Groningen, Zaagmuldersweg 238, 102 pagina's.

Over de pers ten tijde van ons koloniaal bewind in Indonesië is vrij weinig gepubliceerd. Dit boek betekent alleen daarom al een waardevolle aanwinst. Bastiaans was voorlichtingsambtenaar tijdens de Nederlandse periode, maar ook nog daarna in de republiek Indonesië.

Hij heeft de journalisten die hij bespreekt, allen zelf gekend. Zij waren ver voor de tweede wereldoorlog als hoofdredacteuren werkzaam en verrichtten hun journalistieke arbeid bij nederlandstalige kranten.

Achtereenvolgens komen aan de beurt: Zentgraaff van de **Javabode**, Wijbrands van het **Nieuws van de Dag**, Beretty van Aneta (algemeen nieuws en telegraafagentschap), Koch van de **Indische Courant**, Douwes Dekker (achterneef) van de **Expres** en enkele hoofdredacteuren van de **Locomotief**. De beschrijving van deze figuren is een mengeling van persoonlijke indrukken, gebeurtenissen en schandalen waarbij zij waren betrokken en voorbeelden van hun journalistieke werk.

Maar Bastiaans laat het daar niet bij. De hoofdstukken bevatten ook tal van vaak zeer rake typering van de politieke en sociale situatie in Nederlands-Indië. Over het Indo-Europees Verbond en de Indische Partij, over de ethische politiek en de positie van de grote groep arme

Nederlanders in de kolonie. Helaas zijn deze typering en te verspreid over de hoofdstukken om een goede indruk te geven van het politieke klimaat waarin de Indische pers funktioneerde. Dat is bezwaarlijk voor mensen die niet of weinig vertrouwd zijn met ons koloniaal verleden. Maar degenen die deze periode wel hebben meegemaakt zullen ongetwijfeld deze publikatie naar waarde weten te schatten.

De auteur heeft drie hoofdstukken toegevoegd die van groot belang zijn voor de persgeschiedenis. Allereerst een kort overzicht van de ontwikkeling van de pers in Nederlands-Indië. Vervolgens de vooroorlogse Indische wetgeving op het gebied van de pers. En tenslotte een lijst van de belangrijkste dagbladen en periodieken in Indonesië, na de tweede wereldoorlog tot de soevereiniteitsoverdracht. Per blad worden gegevens verstrekt over op-lage, directie, redactie en politieke stellingname.

Deze publikatie is niet in de boekhandel verkrijgbaar. Maar blijkens de lijst van instanties en bibliotheken waaraan het is toegezonden, die achterin is opgenomen, is het boek voldoende verspreid om belangstellenden de mogelijkheid te bieden, er kennis van te nemen.

Ben Manschot

J. Tromp, **GEKONKEL OM DE KABEL**. Wetenschappelijke Uitgeverij, Amsterdam, 1974. Nieuwspootreeks. ISBN 90 214 2822 9. Prijs f 14,50.

Een van de eerste boekjes uit de nieuwe "Nieuwspootreeks" van de Wetenschappelijke Uitgeverij heeft "de kabel" tot onderwerp. Jan Tromp (journalist, en nu student aan de Universiteit van Amsterdam) heeft een aantal zaken rond de

stormachtige ontwikkeling van de kabel(tv) op een rijtje gezet. Het gaat hem er vooral om aan te tonen, dat datgene wat een grote belofte inhoudt voor wat betreft het gebruik van de kabel (met name edukatie en lokale omroep) ten

prooi dreigen te vallen aan krachten in onze samenleving die er munt uit kunnen slaan, te weten de commercie en andere belanghebbenden, i.p.v. dat de gewone burger het nieuwe medium in handen krijgt om nu eindelijk eens te gaan werken aan zijn bevrijdende emancipatie.

In het eerste hoofdstuk beschrijft hij in het kort de ontwikkeling van de kabel en de lokale omroep tot begin 1974, waarbij hij vooral kritisch de bijdrage van het bedrijfsleven volgt.

Hij toont zich daarbij geen groot voorstander van een verdere uitbouw van de kabel met al zijn mogelijkheden: "het degradeert de mens tot een nieuwe vorm van het holendier" (p. 16). Hij is wel voorstander van lokale omroep, mits die dan maar niet in handen komt van bedrijfsleven of overheid. Zijn verwachtingen over de zegen die de lokale omroep zal zijn voor de gemeenschap, onder voorwaarde dat die in handen komt van "de massa", zijn groot, maar worden toch niet hard genoeg gemaakt. Tromp heeft geen bezwaren tegen reclame op de lokale omroep. Zijn standpunt lijkt me onvoldoende doordacht, want het is zeer de vraag of de reclame-budgetten van de plaatselijke middenstanders zo groot zijn dat zij een wezenlijke bijdrage kunnen leveren aan de totale financiering van de omroep. En hoe regel je dat de grote bedrijven tóch niet de typisch lokale reclame verdrukken? Het probleem van de vermindering van reclame-inkomsten voor de regionale en lokale pers doet hij af (pag. 89 e.v.) met de overtuiging dat deze kranten voldoende reserves hebben, zodat zij een flinke klap wel kunnen opvangen. Dit lijkt ons twijfelachtig omdat het straks natuurlijk gaat om vele lokale omroepen, en niet alleen de 6 die nu experimenteel werkzaam zijn.

Hoofdstuk II handelt over de greep

die, i.p.v. dat de massa er de controle over heeft, commercie en de georganiseerde belangen hebben op de massamedia in het algemeen. Of zoals de auteur dat in het begin van dat hoofdstuk uitlegt: Marx' stelling "Die Gedanken der Herrschenden sind die herrschenden Gedanken" is heden ten dage niet (meer) absoluut. Alleen voor de kapitalistische opzet van de media in het algemeen, en de kabelomroep in het bijzonder, heeft hij nog niets aan waarde ingeboet (???) (pag. 34-35).

Nadat hij nogmaals de greep van de commercie op de kabel heeft beschreven, komt hij in hoofdstuk IV op de rol van de dagbladpers als geïnteresseerde voor de exploitatie, althans deelname aan de lokale kabelomroep. Hij wijst daarbij o.m. op het inkonsekewente standpunt van de dagbladwereld (in de persoon van oud-prof. Rooij) die enerzijds vecht voor een diversiteit in de berichtgeving, en voor wat betreft de eigen nieuwsgaring van de lokale omroepen het woord "verspilling" in de mond neemt.

Het laatste hoofdstuk gaat dan over de lokale kabelomroep, waarbij Tromp na eerst de professionele aanpak te hebben afgewezen (Van en Door het Volk. pag. 108) toch moet toegeven dat enig professionalisme niet op voorhand uit den boze is." "...lieden die de politiserende functie van de lokale omroep tot volle gelding en rijpheid weten te brengen". Tromp haalt daarbij fel uit tegen de Melick-Herkenbosche burgemeester Fey, een man die volgens Peter Hofstede een standbeeld verdient.

De stijl van het (voor zijn snel verouderende inhoud nogal dure) boekje is wat betweterig, en af en toe overdreven dramatisch ("prangende vraag", pag. 14; "'Een lachertje', siste Fey", pag. 98).

H. J. Manders

KORTE BESPREKINGEN

Th. H. Oltheten (tekst), Jelle van der Toorn Vrijthoff (vormgeving, documentatie, bijschriften), VORM EN INHOUD; FUNCTIE-ONDERZOEK VAN DE GRAFISCHE COMMUNICATIE. Uitgave: Drukkerij en uitgeversbedrijf Lecturis, Eindhoven, 1975, 32 bladzijden, kosteloos voor belangstellenden, ISBN 90 70108 03.

Th. H. Oltheten, hoofddirecteur van het Staatsdrukkerij- en uitgeversbedrijf, heeft de tweede "dokumentaire" voor zijn rekening genomen van de reeks, die onder redactie van Wim Crouwel en in opdracht van uitgeverij Lecturis wordt uitgegeven. De flaptekst vermeldt de gemeenschappelijke noemer van opstellen: op de een of andere wijze wat dieper ingaan op facetten van het ruime gebied, wat men gewoonlijk onder grafische techniek en vormgeving bundelt.

Dit tweede deel begint met een alszins begrijpelijke en leuk geïllustreerde uiteenzetting over informatie(-theorie) en cybernetika. Daarna preludeert Oltheten, nog steeds gesteund door het goede werk van Van der Toorn Vrijthoff, op een thema dat hij al eerder eens heeft aangesneden: het functie-onderzoek van de grafische communicatie. Oltheten pleit voor het ontwikkelen van funktienormen, teneinde de normen van een effectieve en efficiënte techniek van informatie-overdracht in grafische vormen te kunnen vaststellen. Men moet zich daarbij volgens Oltheten bewust zijn, dat de grafische industrie niet alleen maar

drukwerk levert of grafische producten verkoopt, maar dat zij met de andere communicatie-media deel uitmaakt van een kulturele industrie. Anders gezegd: het multi-disciplinair functie-onderzoek moet zich met alledrie de dimensies van de semiotiek bezighouden, zowel met de syntaktische alsook met de semantische en pragmatische dimensie. Of nog anders: de grafisch ontwerper moet in het verlenen van de dekodeerassistentie een afgewogen verhouding zoeken tussen informatie, ruis en redundantie.

Opmerkelijke hypothese van de auteur is, dat een krant in het halve formaat beter beantwoordt aan de behoefte van de krantelezer en aanzienlijke papierbesparing mogelijk maakt. De besparing ligt minder in het redactionele dan in het advertentionele gedeelte, wat blijkt uit de verhouding tussen afficheerruimte in cm^2 en attentiewaarde. En voor de krantelezer zelf geldt misschien hetzelfde wat voor Oltheten geldt. Hij denkt na invoering van het halve formaat met meer plezier de krant in bed of in de trein te kunnen lezen.

Jack Saarloos

DE PERS/LA PRESSE, driemaandelijks uitgave van de Belgische Vereniging van de Dagbladuitgevers v.z.w., 1975, XXII, (85), speciaal nummer (200 BF + BTW; buitenland 250 BF).

Dit speciale nummer van het tijdschrift De Pers/La Presse dient als een jaarboek voor de dagbladuitgevers en heeft het karakter van een repertorium van de Belgische

pers. De gegevens zijn afgesloten op 15 maart 1975, zodat de veelvuldig per 1 januari optredende veranderingen, nog zijn meegenomen. In twee inleidende afdelingen komen

aan de orde: de verplaatsing van het persbureau Belga, de kollektieve arbeidsovereenkomst tussen de dagbladuitgevers en de beroepsjournalisten voor 1975. Dan volgt een afdeling waarin persprijzen, een jaaroverzicht en statistieken voorkomen. Deze laatste geven onder meer een inzicht in de verdeling van de Belgische reclamebudgetten naar medium en de publicitaire bindingen van de Belgische bladen. Hieruit blijkt bv. dat er in België 42 niet-gespecialiseerde dagbladen zijn benevens 8 gespecialiseerde. Van de niet-gespecialiseerde zijn er 26 Franstalig, 15 Nederlandstalig en is er 1 Duitstalig.

Vervolgens wordt een overzicht verstrekt van de dagbladen dat naast administratieve gegevens ook inlichtingen bevat over technische aspecten, oplage en publiciteit. Dit deel wordt afgesloten met gelijksoortige gegevens over de vier Luxemburgse bladen.

Het gedeelte over de weekbladen maakt duidelijk dat ook wat België betreft deze term zeker niet gelijk te stellen is met opinieweekbladen. De lijst vermeldt bladen die aangesloten zijn bij de Nationale Federatie der Informatieweekbladen, waaronder ook "geïllustreerden". Van deze bladen worden eveneens administratieve en technische feiten gegeven alsmede oplage en publiciteit.

Het jaarboek wordt afgesloten met een afdeling over persorganisaties en pers- en publiciteitsonderwijs, een afdeling met erkende beroepsjournalisten, korrespondenten, persattachés en agentschappen en afdelingen die publiciteit, allerlei organisaties en bibliografie heten. Het geheel is, zoals in de inleiding aangegeven staat, een "werkdokument" dat zeer duidelijk afgestemd is op de dagelijkse mediapraktijk.

Henk Smets

GROOT PRAKTIJKBOEK VOOR EFFECTIEVE COMMUNICATIE. H. Ferrée (eindred.). Uitg. Kluwer Deventer (zie 1974 II (2) 136 ev.).

Met grote regelmaat komen de afleveringen die dit losbladig boekwerk moeten opvullen. Tot en met aflevering 7 kregen we ruim 1000 pagina's tekst die de twee banden (een derde is ons nog in het vooruitzicht gesteld) ieder voor ongeveer 2/3 vullen.

Van een keur van auteurs worden nieuwe, of reeds eerder gepubliceerde bijdragen afgedrukt. Wij willen er enkele noemen.

Van eindredakteur Ferrée zelf een lezenswaardige verhandeling over informatie en manipulatie ("Inleiding tot de verwarring"), waarin hij met behulp van een interessante verzameling anekdotes, uitspraken, knipsels, case histories, e.d. tracht aan te tonen dat wat de één "objectieve informatie" noemt, voor de ander "manipulatie" is.

In het hoofdstuk "Communicatie als beroep" o.m. een aantal hoofdredacteuren en voorlichters aan het woord over hun respectievelijke beroep.

Dat het Groot Praktijkboek vooral bedoeld is voor de reclamewereld blijkt uit tal van voorbeelden en bijdragen. Zo behandelt B. Stoeltinga in een hoofdstuk over "Inhoudsanalyse" lang niet alles wat voor de communicatiewetenschap relevant is.

Verder treffen we een uitvoerig hoofdstuk aan over het kijk- en luisteronderzoek van de NOS (Wim Jungman) met erg veel cijfermateriaal, waardoor een goed beeld ontstaat van datgene wat het NOS-onderzoek doet én wat we aan (vooral kwantitatieve) gegevens over onze omroepen ter beschikking

hebben. Interessant is de bijdrage van Emile de Vries over "communicatie door middel van drukletters". Daartegenover zijn de bijdragen over "redactionele aspecten van geïllustreerde bladen en vrouwenbladen" (Hans de Lint) wat mager. Ook het nut van een bij het hoofdstuk "communicatie door geluid" geleverd grammofoonplaatje lijkt mij twijfelachtig. Door de sterke nadruk die ligt op de collage als zodanig, is het plaatje nauwelijks meer illustratief bij de tekst.

Verhandelingen over "humor" en "de lach" (Jan Wolters van der Hoek) zijn in het boek wat moeilijker te plaatsen dan een tweetal over strips (uit het boek "Schijnhelden en nepschurken" van Geel & Fuchs, en van de hand van P. Hans Frankfurter). Ondanks de reeds genoemde eenzijdigheid, voldoende interessante leesstof voor iedere in "communicatie" geïnteresseerde.

H. Manders